

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

PÉNZÜGY

1. Állami pénzügyek

Az állami pénzügyeknek alakulását az első világháború után több nemzetközi körülmény befolyásolta. Elsősorban a háborús államadósságok, amelyek közül a belföldi államadósságokat ugyan az inflációk általában elértéktelenítették, a külföldi államadósságok ellenben rendezésre szorultak és ennek megfelelő megállapodásokra vezettek. Másodsorban az inflációt kell megemlíteni, amely már a háború alatt indult meg és a háború után, legtöbbször még fokozott mértékben is, tovább tartott. Harmadszor a jóvátételi terhekre kell rámutatni, amelyek célja az volt, hogy a háború anyagi következményeit a legyőzöttek vállaira rakják. Negyedszer a külföldi kölcsönök jönnek szóba, amelyek közül az államkölcsönök az utódállamoknak jutottak abból a célból, hogy az új állam-szervezet felépítését elősegítsék, később azonban a legyőzöttek pénzügyi szanalásának eszközeül is szolgáltak. Az állami pénzügyek kedvező vagy kedvezőtlen állása természetesen elsősorban a nemzetgazdaság virágzásának vagy pangásának függvénye s így mindazoknak a körülményeknek a hatását megérzi, amelyek az utóbbit befolyásolják. Az általános gazdasági helyzet alakulása az első világháború utáni időben az állami pénzügyek szempontjából is két időszakot választott szét, amelyek közül az első 1931-ig a nemzetközi pénzügyi válság kitöréséig tartott, a másik pedig innen kezdődött és a második világháborúban végződött.

A győztesek csoportjához tartozó államok pénzügyei tekintetében természetesen egyesültek mindazok a kedvező előfeltételek, amelyek eredményes állampénzügyi politikát és az államháztartási egyensúly megteremtését és fenntartását biztosíthatták. A legyőzötteknek viszont mindazokkal a hátrányokkal meg kellett küzdeniök, amelyeket a békeszerződések reájuk róttak. A dunavölgyi államok közül a győztesekhez számított Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia, a legyőzöttekhez pedig Ausztria, Bulgária és Magyarország. Az állami bevételek, az adóztatási rendszer tekintetében az egyes területeknek korábbi állami hovatartozása döntő befolyással volt, ami a legszembeütőbbben megmutatkozott a jugoszláv adórendszer sokféleségében. Ami viszont az állami kiadások összehasonlíthatóságát illeti, ezt nagymértékben zavarja a közületi kiadások különböző megoszlása állami és önkormányzati kiadások között. A következőkben először Albániával, mint nem háborús országgal, aztán a legyőzöttek csoportjával, Ausztriával, Bulgáriával és Magyarországgal, végül pedig a győztesekhez számító Csehszlovákiával, Jugoszláviával és Romániával foglalkozunk.

Albánia aranyfrank-valutáját a forgalomban arany- és ezüstfrankérmék képviselték. Az államháztartás normális állapota akkor is, amikor az előirányzatot sikerült kiegyensúlyozni, a tényleges kezelés szerint deficités volt. Az 1921. évben a bevételek 18 millió frankos összegevel szemben a kiadások 19 millióra rúgtak, úgyhogy a hiány 1 millió frankot tett. A bevételekből 49.7 százalék esett az egyenes adókra, köztük 28.8 százalék volt természetben lerótt dézsma, míg a fogyasztási és forgalmi adók, valamint vámok hányada együttesen 36.8 százalékot tett, köztük a behozatali vámoké 26 százalék. A jövedékek, kincstári birtokok és egyéb bevételek között a sójövédék nettóbevételenek 7.4 százalékos hányada emelkedett ki. A kiadások oldalán a legszámottevőbb tétel a hadsereg és rendőrség 40.2 százalékos részaránya volt, míg oktatásra 11.2 százalék jutott. Tekintettel arra, hogy Albániának 1920-ban 904 ezer főnyi lakosa volt, az egy főre eső államháztartási teher mintegy 20 aranyfrankot tett.

A kiadásoknak az 1928—1933 közötti időszakban több mint ötven százalékos emelkedése mellett az államháztartási helyzet képe a következő volt. Az 1929. április 1-jétől 1930. március 31-éig terjedő költségvetési évben 31.8 millió aranyfrank bevételből 10.18 millió esett az egyenesadókra, ezen belül pedig 4.7 millió a dézsmára, míg a fogyasztási és forgalmi adók, valamint vámok bevétele 13.43 millió, közte vámbevétel 7.6 millió volt, a jövedékek nettó bevétele pedig 5.26 milliót tett. Ez utóbbiban a gyufa, szivarkapapír és játékkártya, valamint kőolaj mellett a só már csak harmadrészben részesedett. Az állandó államháztartási deficit azonban folytatódólagos jelenségként megmaradt, noha előirányzat szerint a kiadások teljes fedezetet találtak a bevételekben. A kiadások oldalán a legnagyobb tétel továbbra is a hadsereg és a rendőrség 14.8 millió frankkal a 31.8 millió franknyi összkiadásból, amit a közoktatás 3.4 millió frankkal követett.

A tényleges kezelés hiánya 3 millió frank volt, mely hiány 1930—32-ben 6.5 millióra, 1932—33-ban 7.2 millióra, 1933—34-ben pedig 5.6 millióra emelkedett. A hiánynak az 1925—1931 közti előirányzatokban való eltüntetése annyiban folytatódott, hogy ezt követően a tényleges hiány az előirányzottnál nagyobb volt és az előirányzott hiány fedezésére az 1931-ben felvett olasz államkölcsönből igénybevett összegek nem bizonyultak elegendőknek. Az albán állam először 1925-ben az olasz pénzpiacra vett fel egy 248 millió lírás és a líra stabilizálása után 50 millió aranyfrankra csökkentett kölcsönt. Az olasz államtól 1931-ben felvett kölcsön összege pedig 100 millió aranyfrank volt, amelyből az albán állam 1931 és 1932 folyamán 17 millió aranyfrankot, 1935 elején pedig 3 millió aranyfrankot kapott kézhez. Az albán állam belföldi kölcsöne a külföldön élő albánok által 1920 és 1922 közt jegyzett 2 millió aranyfrankból állott.

Az államháztartási bevételek 1930-at követően, különösen 1933 után, rohamos csökkenést mutattak, úgyhogy a kiadásokat is ennek megfelelően kellett megszorítani. Az általános gazdasági helyzet kedvezőtlen alakulása folytán különösen az egyenes adók zsugorodtak össze, úgyhogy az 1934—35. évi előirányzat az 1929—30. évinek már csak 36 százalékát vette fel és ez a következő évre még 27 százalék alá is süllyedt. Az 1935—36. év 17.24 millió aranyfrankos bevételi előirányzatából az egyenes adókra csak 2.69 millió esett, ebből is a dézsma része csak 800 ezer frank, míg a fogyasztási és forgalmi adók, valamint vámok bevétele 8.47 millió, csak a vámoké 5 millió frank, a jövedékek nettó bevétele pedig 3.61

millió frank. A kiadások 18 millió frankos összegéből a hadsereg és rendőrség szükséglete 6.75 millió, a közoktatásé pedig 2.88 millió frank. Az előirányzat hiánya tehát 800 ezer frank volt. Ez évben a török uralomból származó dézsmát természetben való szolgáltatásból vagylagosan pénzbelivé változtatták s a várt hozamcsökkenés ennek is tulajdonítható volt. Mivel Albániának 1930-ban 1.003.097 lakosa volt, az egy főre eső államháztartási teher 1930-ban közel járt a 32 aranyfrankhoz, 1936-ig pedig 18 frank alá esett. Az 1935. évben az állam az ország aranypénzforgalmát részben ezüstpénzre, részben pedig rézpénzre változtatta át.

A legyőzöttek csoportjában a legnagyobb szerkezeti változást *Ausztria* szenvedte el, amennyiben egy nagy hatalom központjából egy önmagában alig életképes kis állam csonkjává zsugorodott. A birodalom minden részéből összezsúfolódó értelmiség és a háborúból tovább folytatódó infláció tükörképe volt az 1919—22. évi költségvetési évek előirányzatának hatvan százalékos deficitje, mely hiányt bankjegyszaporításból fedezték. Ennek volt folyománya, hogy az osztrák korona nemzetközi árfolyama 1922 első nyolc hónapjában aranyparitásos értékének egyezredrészéről tizenötezredrészére zuhant. Csak a Népszövetség 1923-ban kibocsátott újjáépítési kölcsönének 613 millió aranykoronás, vagyis 879.8 millió schillinges összegével nyújtott segítség változtatott ezen az irányzaton. Inflációs hitelek visszafizetésére 175.6 millió, az 1922. és 1923. évi államháztartási hiányok fedezésére pedig csak 115.4 millió schillinget kellett a kölcsönből igénybevenni, úgyhogy a kölcsön hathavi adósságszolgáltatásának biztosítására visszatartott 51.5 millió schillingen felül 332.6 millió schilling beruházásra volt fordítható és 208.3 millió schilling tartalékként fennmaradt az 1926 június végével lezáródó szanalási időszak után. Az 1924. év 1,163.9 millió schilling rendes bevétel mellett az 1,078.4 millió schilling rendes kiadáson felül eszközölt 103.6 millió schilling beruházás folytán 13 millió schilling deficittel végződött ugyan, de 1925-ben a tényleges kezelés már 76.5 millió schillinges felesleggel zárult 90.6 millió beruházás ellenére, még pedig 1,334.3 millió rendes bevétel és 1,167.3 millió rendes kiadás mellett. Mivel Ausztriának 1923-ban a népszámlálás szerint 6,534.244 lakosa volt, az egy főre eső államháztartási teher 1925-ben közel 205 schilling csak, az adókra korlátozva pedig 151 schilling volt.

Az 1926—28. években az államháztartási hiány az évi beruházási összegek mögött elmaradt s az 1929. év bevételei még a beruházásokra is teljes fedezetet nyújtottak. Egyedül 1930-ban és ettől kezdődően most már éveken át állott elő az a helyzet, hogy a bevételek a rendes kiadások teljes összegét sem fedezték, de a beruházások számottevő zsugorodása ennek ellenére is csak 1932-ben mutatkozott, amikor az egyébként 100—150 millió összeggel szemben nem tettek többet 10.9 millió schillingnél. A legnagyobb államháztartási hiány 1931-ben volt, amikor 1308.4 millió rendes bevétellel szemben 1532.1 millió rendes kiadás és 98.4 millió beruházás állott, valamint 1934-ben, amikor 1348.1 millió volt a rendes bevétel 1464.5 millió rendes kiadással és 109.6 millió beruházással szemben. Ha ezeket a kiadási összegeket az 1934. évi népszámlálás 6,759.062 főnyi eredményével összevetjük, akkor egy főre 1931-ben 240 schilling, 1934-ben pedig 233 schilling államháztartási teher számítható.

Amíg az 1921. évi bevételekből az inflációra annyira jellemző módon csak 5.1 százalék származott egyenes adókból, addig már a sza-

nálás során 1925-ben 20.9 százalék. A vámbevétel hányada 1921-ben 15.7 százalék, a fogyasztási adóké 4.6 százalék, az illetékeké 12.9 százalék, a jövedékek bruttó bevételéé 24.3 százalék, a vasutaké 22.3 százalék s a postáé 6.8 százalék. Ezzel szemben 1925-ben a vámbevételre 15.1 százalék, a fogyasztási adókra 6.4 százalék, forgalmi adókra és illetékekre 25.7 százalék, a jövedékek nettó bevételére 12.9 százalék esett. Az 1925. évi kiadások között az általános igazgatás részesedése 6.4 százalék, a gazdasági és pénzügyi igazgatásé 7.8 százalék, a honvédelemé 5.5 százalék, a közoktatásé 3.2 százalék, az igazságszolgáltatásé 2.8 százalék, hozzájárulás és a tartományi igazgatás költségeihez 20.5 százalék, szociális és közegészségügyi kiadások 11.5 százalék, nyugdíjak 17.8 százalék, adósságszolgálat 12.7 százalék, beruházások 7.7 százalék. De hogy az arányszámok a helyhatósági kiadásokkal milyen módosításra szorulnak, jellemzően mutatja az a tény, hogy amíg az állami kiadások között közoktatásügyi kiadásokra 1924-ben csak 38 millió, 1925-ben pedig 40 millió schilling volt felvéve, amely az összes állami kiadások 3.2 százalékát tette, addig a tartományi kiadások között 1924-ben 46.3 százalék ment közoktatásra, művészetekre és egyházi kiadásokra, együttesen 64.4 millió schilling, a járási és községi kiadások között pedig ugyanezen a címen még 15.8 millió schilling volt felvéve Wien idevonatkozó adatai nélkül. A helyhatóságok közoktatásügyi kiadásai tehát majdnem megegyezően annyit tettek, mint az államiak, ha mindjárt ez utóbbiéhoz az összehasonlításnál hozzá kell számítani az 1924-ben 10.6 millió, 1925-ben pedig 12.1 millió schillinget tevő egyházi kiadásokat is. A helyhatósági adóztatás a közteher nagyságát is lényegesen befolyásolja. A helyhatósági adók bevételei az állami adókének mintegy harminc százalékát tették, mihez képest 1924-ben Ausztria összes közadóterheinek fejenkénti összegét 190.7 schillingre, közte 41.7 schilling helyhatósági adóra becsülték.

Az 1925-től 1934-ig eltelt évtized alatt az osztrák állami bevételekben a következő eltolódások mutatkoztak: amíg az egyenes adók, vámok, forgalmi adók és illetékek bevétele nagyjában ugyanakkora volt 1925-ben, mint 1934-ben, addig a fogyasztási adók bevétele a kétszeresére, a jövedékek nettó bevétele pedig a négyharmadára nőtt. Az egyenes adók bevétele ugyanis 1925-ben és 1934-ben 279.1, illetve 280.1 millió, a vámoké 200.9, illetve 203.9 millió, a forgalmi adóké és illetékeké 343, illetve 361.9 millió schilling, a fogyasztási adóké ellenben 84.9 millióról 171.5 millióra, a jövedékek nettó bevétele pedig 172.5 millióról 224 millióra emelkedett. A kiadási oldalon az általános igazgatás költségei 80.1 millióról 143.4 millióra, a pénzügyi igazgatásé 49.5 millióról 95.4 millióra, a gazdasági igazgatásé 48.1 millióról 178.7 millióra, a honvédelemé 69.2 millióról 104.5 millióra, a közoktatásé 40 millióról 57.3 millióra, a vallásügyé 12.1 millióról 16 millióra, az igazságügyé 35.4 millióról 51.7 millióra, a szociális és közegészségügyé 114.8 millióról 221.9 millióra, végül az adósságszolgálaté 160.3 millióról 230 millióra emelkedett, viszont a nyugdíjak 223.7 millióról 215.1 millióra, a beruházások 97.1 millióról 73.9 millióra, az állami költségvetésbe felvett hozzájárulások a helyhatósági költségekhez pedig 258.2 millióról 26.4 millió schillingre csökkentek.

A csonka Ausztria különállásának tulajdonított politikai jelentőség megnyilvánult azokban a kölcsönökben, amelyekben Ausztria nemcsak 1923-ban és a nemzetközi kölcsönnyújtás idején, hanem 1931 után is részesült. Így történt, hogy Ausztria adóssága a hitelező országok valutáinak árfolyamcsökkenése ellenére is emelkedett 90 százalékkal 1929. és 1934.

között. A külföldi adósság összegszerű emelkedése öt év alatt schillingben 687 millió, amiből az 1933-ban 3%-os kamatláb mellett felvett 308.6 millió schillinges nemzetközi kölcsön emelkedik ki. Az 1923-ban felvett 7%-os népszövetségi kölcsönt pedig 1934-ben 5 százalékos kölcsönre konvertálták.

Bulgária az első világháború folytán kiterjedésben aránylag nem nagy, de annál értékesebb határterületeket veszített, így mindenekelőtt a Dobrudzsát, amely az ország búzakivitelének alapja volt. Ehhez járultak a békeszerződésben megállapított jóvátételi kötelezettségek, amelyek a bolgár államháztartás helyzetét állandóan deficitessé tették. Maga a költségvetési keret ugyan 1920—21-ben, valamint 1922—1925 között a bevételek és kiadások egyensúlyát mutatta, de csak azért, mert a háborúból származó és a jegybank előlegeiből fedezett kiadások a költségvetésen kívül nyertek elszámolást. Így 1920/21-ben 2,008.5 millió leva bevétellel a költségvetésen belül csak 1,620.8 millió leva kiadás állott szemben, vagyis feleslegként 387.7 millió leva mutatkozott volna. A költségvetésen kívül elköltött háborús kiadások összege ellenben 405.4 millió leva volt, vagyis a költségvetési keret zárszámadási feleslegénél 17.7 millió levával több. Ígyképen az 1921—22. év költségvetési keretének 127.7 millió levás zárszámadási hiányát a költségvetési kereten kívül kiadott 730.7 millió levás háborús kiadás 858.4 millió levára növelte. Az 1922—25. évi költségvetési keretek 1,304 millió levás zárszámadási feleslegével szemben pedig 2,595.5 millió leva háborús kiadás volt, vagyis a látszólagos felesleggel szemben 1,291.5 millió leva tényleges hiány mutatkozott.

A költségvetési kereten belül 1922/23-ban 9.3% esett egyenes adóra, ez azonban 1924—25-re, amikor az egyenes adókat lényegesen emelték, majdnem a kétszeresére és pedig 16.11%-ra. A vámbevétel aránya viszont 33.31%-ról 25.89%-ra ment vissza, míg a fogyasztási adóké 20.84%-kal, illetve 21.75%-kal körülbelül azonos szinten maradt. Az illetékek részese-dése 5.3%-ról 6.81%-ra ment fel. A bevételek többi része jövedékekből és közüzemekből eredő tiszta bevétel volt. A kiadások oldalán az államadósági szolgálat emelkedett ki, amely 1922—23-ban a kiadások 21.74%-át vitte el, még ha ez 1924/25-ig 17.37%-ra is csökkent. A nyugdíjak 1922—23-ban 5.3%-ot, 1924—25-ben pedig 4.58%-ot vettek igénybe. Köz-munkákra az első időszakban 11.69%, a másodikban pedig 9.08% kellett. Jóvátételi kötelezettségek címén az előbbi év 7.57%-ot, az utóbbi viszont már csak 3.13%-ot nyelt el. Ezzel szemben a honvédelmi kiadások 13.14%-ról 22.44%-ra, a közoktatásiak pedig 12.64%-ról 14.76%-ra emelkedhettek.

A jóvátételi bizottság 1926 júliusában arra az engedményre kényszerült, hogy hozzájárulását adta ahhoz, hogy a bolgár valuta stabilitása érdekében a jóvátételi fizetések időnként felfüggesztessenek. Az 1926. év végén az elszakított területekről menekülteknek Bulgáriában való letele-pítése érdekében a népszövetség egy 2.25 millió angolfontos nemzetközi kölcsön kibocsátását biztosította, amelyet még egy háború előtti francia frankkölcsön visszafizetése céljából egy 727.779 fontos összeggel is megtoldottak. Végül 1928-ban a népszövetség egy 7.5%-os stabilizációs kölcsönről gondoskodott 5 millió font értékben Bulgária számára. Ebből 1.5 milliót kapott a bolgár nemzeti bank, míg költségvetési kötelezettségek fedezésére 1.1 millió szolgált és közlekedési eszközök létesítésére kötöttek le még nagyobb összeget 1.25 millió font értékben.

Bulgária mezőgazdasági jellegének megfelelően a világpiac mezőgazdasági áraitól függ. Közgazdasági viszonyaiból következik, hogy az ország államháztartási helyzete is a mezőgazdaság jövedelmezőségével arányosan alakul. Történelmi multjából ered, hogy adózási rendszere a török dézsmaszedésre nyúlik vissza, akárcsak Albániában, de Bulgária ezt a dézsmát, mint természetbeni adózást már 1882-ben készpénzfizetésre változtatta át. Az 1926 után bekövetkezett nemzetközi mezőgazdasági ár-esés hátrányát a bolgár államháztartás is megérezte. Az 1929—30. költségvetés, az előző évekkkel ellentétben, a bolgár állam minden külön kezelt alapját is magába olvasztotta, úgyhogy ez évben 7,970.7 millió leva összes bevétellel szemben nem kevesebb, mint 11,599.4 millió leva összes kiadás állott a költségvetés kibővített keretében a tényleges kezelés eredményeként. Ha ezt követően a deficit fokozatosan csökkent is, az államháztartás egyensúlyát csak 1935/36-ban sikerült elérni. A bevételek legmélyebb szintjüket 1932—33-ban 5.755 millió levával mutatták, amikor a kiadások is a legalacsonyabban állottak, de csak 6,708.5 millió levára tudtak leszállni. Már 1935—36-ra mind a bevételek, mind pedig a kiadások 7 milliárd leva fölé emelkedtek. Mivel Bulgáriának 1926-ban 5,483.000 főnyi lakossága volt, az államháztartási bevételek pedig ugyanakkor 6.924 millió levát tettek, az egy főre eső államháztartási teher 1.280 leva volt, míg az adókra és jövedékekre korlátozott teher egy főre 626 levát tett. Egy évtized mulva, 1935—36-ban az államháztartási teher nagysága egy főre számítva szintén ezen a szinten mozgott.

Magyarországon, bár területben és népességben Ausztriánál egy árnyalattal kevesebbet vesztett, a háborúban megindult infláció a háború után tovább fokozódott és a trianoni békeszerződésben megállapított jóvátételi kötelezettségek is hozzájárultak ahhoz, hogy ez az inflációs gazdálkodás megszüntethető ne legyen.¹⁾ Amikor aztán 1923-ban az osztrák szanálás megindulása és a német infláció végső akkordja közötti időben sor került Magyarországnak népszövetségi kölcsönnel való felsegítésére is, az 1923. szeptemberében megindult tárgyalások a következő év márciusában megegyezésre vezettek és a magyar szanálási akció 1924. július 1-ével kezdetét vehette. A népszövetségi kölcsön összege 7.5%-os

¹⁾ A most befejeződött második világháború után bennünket terhelő háborús jóvátétel természetesen jelentős mértékben igénybeveszi Magyarország gazdasági teljesítőképességét, különösen az első évek folyamán, az újjáépítés megindulásának nehézségei közepette. E nehézségek olyan mértékben fognak csökkenni, amilyen mértékben a normális gazdasági vérkeringés és a külfölddel való árucserforgalom megindul. A jólét általános színvonala még hosszú ideig alacsony fog maradni. A háborús pusztítások következtében lecsökkent és a jóvátételi szállításokkal megterhelt nemzeti jövedelemből az utolsó békeév (1938) fogyasztására fordított nemzeti jövedelem *egyharmadának* megfelelő rész jut csak jelenleg a lakosság szükségleteinek ellátásra. A megélhetési nehézségeket — különösen a kötött jövedelműeket — fokozza még az államháztartás, valamint a főváros háztartásának súlyos helyzete, amelyben nemcsak a beruházások, hanem a folyó kiadások teljesítése is inflált papírpénzben történik. Az államháztartási számadások bevételi oldalán ezidő szerint (1945. év vége) csaknem kizárólag közvetett adók és illetékek szerepelnek, ár- és bérstabilizációra pedig mindaddig nem lehet gondolni, amíg a gazdasági élet normalizálódása nem biztosítja az államháztartás szükségleteit. A nehéz gazdasági helyzetet még súlyosbitják a jóvátételi és fegyverszüneti szerződésből folyó kiadások, a magyar nép élniakarása azonban mind e nehézségeken győzedelmeskedni fog s az évekig tartó újjáépítés munkaszükséglete folytán munkanélküliségtől sem kell a most következő években tartania.

kamat mellett 250 millió aranykoronát tett és ebből az 1924—25. költségvetési évben egy 100 millió aranykoronás deficitet kellett volna fedezni. Ehelyett azonban ez az év a 100 millió aranykoronás = 116 millió pengős deficit helyett egy 99.2 millió pengős felesleggel zárult, úgyhogy a következő évek hasonló irányzata folytán a népszövetségi kölcsön beruházási célokra vált felhasználhatóvá. A pengőszámítás voltaképpen csak 1927 január 1-ével kezdődött, úgyhogy az első pengőköltségvetés csak az 1927—28. évi volt, amely 1,192 millió pengő bevétellel és kiadással a teljes egyensúly képét mutatta. Az 1927—28. évben a bevételek 22.83%-a származott egyenes adókból, 14.58% vámokból, 9.25% fogyasztási adókból, 25.9% forgalmi adókból és illetékekből, míg a jövedékek tiszta bevételére 12.65% esett. A kiadási oldalon 11.56% volt honvédelmi kiadás, 11.34% az általános igazgatás költsége, 7.58% a gazdasági és 7.7% a pénzügyi igazgatásé, a nyugdíjteherre 16.83%, az adósságszolgálatra pedig 12.07% jutott, a közoktatásügyi kiadásra 13.94% esett, igazságszolgáltatásra 5.44%, közegészségügyre és szociális igazgatásra pedig 5.44% maradt.

Az államháztartásnak ez a kedvező helyzete azonban nem volt fenntartható. Az 1928—29. év 1,483.2 millió pengő bevétellel és 1,472.8 millió pengő kiadással még az egyensúly fenn volt tartható, de a mezőgazdasági termékek nemzetközi áresése az 1920 óta önellátási kényszerűsügből és a túlsűrű népesség foglalkoztatása érdekében elkerülhetetlen iparosodás ellenére is még mindig mezőgazdasági jellegű ország közgazdasági helyzetét nem hagyhatta érintetlenül, illetve azt kedvezőtlenül kellett befolyásolnia. Az 1929—30. évben a bevételek 1,447.5 millióra, a rákövetkező évben pedig 1,398.2 millióra estek, miközben a kiadások 1,478.2 millióra, majd 1930/31-ben 1,628.1 millió pengőre emelkedtek. A deficit az utóbbi évben tehát már 229.9 millió pengőt ért el. A bevételek mélypontjukat 1932—33-ban érték el 1,075.6 millió pengővel, míg a kiadások csak 1934—35-re voltak a legalacsonyabbra, még pedig 1,150.7 millióra szoríthatók, úgyhogy az 1930—36 évek legalacsonyabb deficitjét is az 1934—35. év mutatta 66.1 millió pengővel. Mivel Magyarországnak 1930-ban 8,688.319 főnyi lakossága volt, az egy főre eső államháztartási teher 166 pengő körül járt.

Az államháztartási bevételek és kiadások megoszlása 1928—29. és 1934—35. között a következő eltolódásokat mutatta. Az első időszakban az egyenes adókból 233.5 millió pengő, a másodikban pedig csak 228.1 millió pengő származott. A fogyasztási adók bevétele 102 millióról 82.3 millióra esett vissza. A forgalmi adók és illetékek bevétele 264.9 millióról egyenesen 193 millióra ment vissza. Még nagyobb volt a vámbevétel visszaesése 124.6 millióról 34.7 millióra. A jövedékek nyers bevétele 180.9 millióról 130.8 millióra, a közüzemeké pedig 499.3 millióról 344 millióra csökkent. A kiadások oldalán a honvédelmi kiadásokat 111 millióról 87.5 millióra kellett csökkenteni. Az általános igazgatás költsége 104.4 millióról 93.4 millióra, míg a közegészségügyi és szociális kiadások 52.6 millióról 31.6 millióra estek vissza. A gazdasági igazgatás kiadásai 48.3 millióról 37 millióra, a pénzügyi igazgatás költségei pedig 171.6 millióról 87.2 millióra zsugorodtak. A nyugdíjteher 164.3 millióról 150 millióra ment vissza, az adósságszolgálat pedig 98.2 millióról 87.2 millióra. A közoktatásügyi kiadások 120.6 millióról 80.7 millióra, az igazságügyiiek pedig 43.4 millióról 32.7 millióra csökkentek.

A mezőgazdasági termékek világpiaci áresése 1930-ban arra kész-

tette a magyar kormányt, hogy a fogyasztók által megfizetendő ártöbbletből létesített bolettaalap segítségével a termelőket magasabb búzaárakhoz segítse. Ennek az alapnak 1930—32 között mutatkozó 34.5 millió pengős deficitjét az állam vállalta magára, míg aztán 1934-ben az alapot megszüntették. Viszont 1934-től kezdődően az Ausztriával és Olaszországgal kötött kereskedelmi megállapodás tette lehetővé a magyar búzafeleslegnek az említett országokban világpiaci áron felül való értékesítését, amiért ellenben Magyarországnak kellett iparcikkeket világpiaci áron felül átvennie, úgyhogy a búzaártöbbletet kerülőúton ezúttal is a belföldi fogyasztó fizette, de ezzel a mezőgazdaság jövedelmezőségét és fizetőképességét is fokozta. A nemzetközi gazdasági válság hátrányai ellenben elsősorban az államadósságok alakulásában éreztették hatásukat az államháztartásban. 1931 júniusának végén, a nemzetközi pénzügyi válság előestéjén, amikor Magyarország is transzfermoratóriumra kényszerült, a magyar állam belföldi konszolidált adósságai 131.3 milliót, külföldi konszolidált adósságai pedig 1,341.5 milliót tettek pengőben, amihez még 87.7 millió pengő függő adósság járult. A külföldi konszolidált adósság két legfőbb része egyrészt a háború előtti adósság 879.1 millió tétele, másrészt pedig a népszövetségi szanálási kölcsön 311.6 pengős tőkeadóssága volt. Ezek az adósságok valutaértékelések, hitelezői megállapodások és új adósságok folytán 1935-ig a következőképpen változtak: a belföldi konszolidált adósság 109.9 millióra esett, amihez ellenben 251.7 millió belföldi függő adósság jött hozzá: a külföldi konszolidált adósság 921.4 millióra, ezenfelül a háború előtti adósság 603.2 millióra, a népszövetségi kölcsön pedig 214.7 millióra csökkent, a külföldi függő adósság ellenben 234.2 millióra nőtt.

Csehszlovákia az angol „Economist” megállapítása szerint az Osztrák-Magyar Monarchia leggazdagabb részeit kapta meg s ezért állami háztartása a lehető legkedvezőbb előfeltételek mellett indulhatott el. Ehhez járult, hogy Csehszlovákia már 1919-től kezdve nagyszámú amerikai, francia és brit kölcsönt kapott: így az élelmiszerek és hadfelszerelés vásárlására adott kölcsönök összegével a csehszlovák államadósság már 1921 végével 3,569 millió cseh koronát ért el külföldi kötelezettségekben s ez az 1921—25. folyamán felvett beruházási kölcsönökkel még tovább növekedett és 1925 végén 7,020.5, későbbi, szándékosan csökkentett közlés szerint is 5,224.9 millió csehkoronát ért el. Ez ugyancsak az államadósságokat mutatja, de a külföldi magánkölcsönök ugyanúgy erősítik az ország teherbíró képességét és az állam pénzügyeit, akár az állami kölcsönök. Ily körülmények között Csehszlovákia eredményes deflációs politikát folytatott, államháztartását egyensúlyban tudta tartani és valutájának egyensúlyát biztosítani tudta. Az államháztartási bevételek 1923-ban 16,619.2 milliót értek el. Még kedvezőbb eredményt adott az 1926. év, amikor 13,469.9 millió csehkoronás bevétellel szemben a teljes adósságszolgálatl együtt is csak 11,117.1 millió csehkoronás kiadás mutatkozott. Ebben az utóbbi évben a bevételek 30.3%-a származott egyenes adókból, bár más években csak 20% vagy annál is kevesebb, vámokból 7.76%, fogyasztási adókból 13.92%, forgalmi adókból és illetékekből 29.53%, jövedékek tiszta bevételéből 10.33%. A kiadások között az 1924-ben 16.66%-ot és más években is ezt megközelítő hányadot elérő honvédelmi kiadások ezévből csak 12.16%-ot vettek igénybe, általános igazgatásra ment 5.6%, de 1927-ben 11.51%, gazdasági igazgatásra 9.08%, pénzügyi igazgatásra 3.89%, de 1928-ban 5.16%, nyugdíjteherre 4.69%, de 1927-ben 6.59%, adósságszolgá-

latra 14.04%, de 1927-ben 20.35%, közoktatásügyi kiadásra 9.69%, igazságszolgáltatásra 2.26%, közegészségügyre és szociális igazgatásra 8.69%. Mivel Csehszlovákiának 1930-ban 14,729.536 főnyi lakosa és ugyanez évben 9,653.8 millió csehkoronás állami bevétele volt, az egy főre eső államháztartási teher 657 csehkoronát tett.

A nemzetközi pénzügyi válságot a csehszlovák államháztartás is megérezte, amit mutat, hogy 1931-ben 9,132.9 millió csehkoronás bevétellel szemben 12,260.4 millió csehkoronás kiadást kellett fedezni és így 3,127.5 millió cseh koronás deficit keletkezett. Ha ebből 484.8 millió cseh koronát, mint tőketörlesztő adósságszolgálatot, le is vonunk, még mindig 2,642.7 millió csehkورونا marad, mint deficit. Csak 1934-ben sikerült az államháztartást újból egyensúlyba hozni, amikor a tőketörlesztő adósságszolgálat 24.3 millió csehkoronára szállt alá és a kiadások a tőketörlesztő adósságszolgálattal együtt 7,630.7 millió cseh koronát tettek 7,631.8 millió bevétellel szemben. Időközben azonban a csehszlovák államnak sikerült 1932-ben a francia kormánytól egy 5%-os és csehkoronában 793.4 millió kölcsönt is szereznie. Olyan időben tehát, amikor a külföldi kölcsönök piaca az általános elzárkózás jeleit mutatta.

A bevételek alakulása az 1931. válságévben és ezt követően csökkenő irányzatú volt és a kiegyensúlyozódást inkább csak a kiadások összehúzóódása mozdította elő. Így a bevételek közt az egyenes adók hozama 1931-ben 1,352.7 millió és 1934-ben is csak 1,258.9 millió, úgyhogy csak 1935-ben jelentkezik emelkedés 1,571.7 millióval. A vámbevétel 1931-ben 1,289 millió, 1934-ben csak 625 millió és 1935-ben is csak 772 millió. A fogyasztási adók bevétele 1931-ben 1,752.5 millió, 1934-ben 1,743.4 millió és 1935-ben még ennél is kevesebb. A forgalmi adók és illetékek bevétele 1931-ben 2,680.4 millió, 1934-ben 2,174 millió és 1935-ben is csak 2,234 millió. Jövedékek és közüzemek bevételei többlete 1931-ben 1,372.2 millió, 1934-ben 1,343.9 millió, 1935-ben pedig ennél is kevesebb. A gazdasági válság külön alapok létesítését is szükségessé tette a költségvetésen kívül, amelyek 1933. után 1.000 millió csehkoronát is meghaladtak és legfőbb részükben a munkanélküliség ellen nyújtott segély céljaira kivetett pótdókból eredtek. A kiadások közt a honvédelmi kiadások 1931-ben 1,384.2 millió csehkoronát tettek és ezzel 100 millióval estek az 1928. évi szint alá. 1934-ben ellenben már csak 1,227 millió jutott erre a célra és 1935-ben is csak 1,280 millió. Ez összegekhez azonban még 315 milliót kell évenként hozzáadni, amit hadianyag vásárlására állítottak be a költségvetésbe. Az általános igazgatás költsége 1931-ben 699.4 millió, 1934-ben pedig 657.1 millió csehkورونا. A gazdasági igazgatásra kellett 1931-ben 1,060 millió, 1934-ben pedig 654 millió és 1935-ben még kevesebb. A pénzügyi igazgatás költsége 1931-ben 557 millió, 1934-ben 540 millió és 1935-ben még ennél is kevesebb. A nyugdíjteher 1931-ben 886.6 millió, 1934-ben pedig 889.9 millió, sőt 1935-ben 895 millió. A teljes adósságszolgálat kamat- és tőketörlesztés kiadása 1931-ben 1,706.8 millió, 1934-ben pedig 997.3 millió, végül 1935-ben 1,094.1 millió csehkورونا. A közoktatásügyi kiadások összege 1931-ben 927.1 millió, 1934-ben 827.6 millió és 1935-ben 830.3 millió. Az igazságszolgáltatás 1931-ben 321.3 milliót, 1934-ben 285.8 milliót, végül 1935-ben 277.1 milliót vett igénybe. Közegészségügyre és szociális igazgatásra 1931-ben 1,255.3 milliót, 1934-ben 883 milliót, végül 1935-ben 945.4 milliót költöttek. Ezenfelül költségvetési kereten kívül még munkanélküliek támogatására 1931-ben 116 milliót, 1934-ben 400 milliót, 1935-ben pedig 550 milliót fordítottak.

Jugoszlávia területe hat különböző adórendszer alá tartozó részből tevődött össze és ezt a sokféleséget 1928-ig az egyenes adók kivételével mindenütt sikerült csökkentenie, 1928-ban pedig megtörtént a nagyszabású kísérlet az egyenes adók egységesítésére is, amely 1929-ben lépett életbe. Az 1922-ről szóló adatok szerint egy 6,527.6 millió dináros keretben a bevételek 33.3%-a a származott egyenesadókból, 25% vámokból, 8.3% fogyasztási adókból, 11.7% forgalmi adókból és illetékekből, 10.1% jövedékek tiszta bevételeiből, míg a kiadások közül 32.6% volt honvédelmi kiadás, 11% újjáépítés, 9.8% nyugdíj, 11.6% közoktatás és 25.8% nem részletezett, különböző igazgatási kiadás. Az első hivatalosan közzétett állami zárszámadás ellenben csak az 1924—25. költségvetési évről szól, úgyhogy a következő éveket csakis ehhez az évhez lehet célszerűen hasonlítani. Egészen 1923—24-ig a tényleges államháztartási kezelés nagy deficitekkel végződött, bár 1922-ben egy 100 millió dolláros amerikai kölcsönhöz is hozzájutott a jugoszláv állam. A deficitmentes 1924—25. évben a zárszámadási bevétel kölcsönök nélkül 10,838.4 millió dinár volt 298.1 millió felesleggel, minthogy a kiadások csak 10,540.3 millióra rúgtak. Ebből a bevételből egyenes adókra esett 20.19%, vámkokra 20.33%, fogyasztási adókra 9.92%, forgalmi adókra és illetékekre 21.86%, jövedékek tiszta bevételeire pedig 20.53%. Ezek az arányszámok a következő években sem változtak lényegesen, csak a közüzemekből és közbirtokokból származó tiszta bevétel 4.16%-os aránya ment fel 1926—27-ben majdnem a kétszeresére, 8.22%-ra. A kiadások oldalán a honvédelmi kiadások feltűnően magas aránya emelkedik ki 28.69%-kal, ami a következő években még tovább emelkedett és 1928—29-ben 31.64%-ot tett. Az általános igazgatás 1924—25-ben 9.29%-ot, a gazdasági igazgatás 12.52%-ot, a pénzügyi igazgatás 5.22%-ot, a közegészségügy és szociális igazgatás 4.78%-ot, a nyugdíjak 12.35%-ot, az adósságszolgálat 3.82%-ot, a közoktatásügy 10.77%-ot, az egyházak 1.37%-ot vettek igénybe. Ezek közül az adósságszolgálat emelkedik 1928—29-ig feltűnően 11.1%-ra és a gazdasági igazgatás esik ugyanilyen feltűnően 7.71%-ra.

A mezőgazdasági termékek világpiaci áresése és a nemzetközi pénzügyi válság a jugoszláv államháztartást sem hagyta érintetlenül és 1931—32-ben egy 626.5 millió, a rákövetkező évben pedig egy 747 millió deficitet hozott létre, mely utóbbihoz még a közüzemek 89.9 millió deficitje is járult. A még következő évben aztán a közüzemek feleslege fedezte az általános költségvetés hiányát, 1934—35-ben pedig sikerült az általános költségvetést önmagában is egyensúlyba hozni. A bevételek 1931—32-ben 6,757.8 millióra estek és mélypontjukat 1932—33-ban 6,132.2 millióval érték el. A kiadások 1931—32-ben 7,384.3 millión állottak és 1932—33-ban 6,879.2 millióra; 1933—34-ben pedig 6,653.2 millióra estek vissza. Az 1934—35. évi költségvetés egyensúlyát 6,914.4 millió dináros szinten érte el. Még 1930—31-ben a bevételek 8,476.4 millió szinten állottak s mivel Jugoszláviának 1930-ban 13,934.038 főnyi lakosa volt, az államháztartási tehernek egy főre eső hányada 630 dináron állott.

Jugoszlávia a már említett 100 millió dolláros kölcsönén kívül a következő államkölcsönöket vette fel: az 1924. évi 5%-os kamatozású 300 millió francia frankos kölcsönt, 1931 májusában 7%-os kamatozású 1.025 millió francia frankos stabilizációs kölcsönt, továbbá 1931 októberében 250 millió francia frankos kölcsönt.

A bevételek és kiadások megoszlása 1931—32. és 1934—35. között a következő eltolódást mutatja. Az egyenes adókból származó bevétel az első időszakban 1,471 millió, már a másodikban ellenben 1,790 millió,

másrészt a vámbevétel a két időszak közt 1,053.7 millióról 650 millióra esett. A fogyasztási adók 703.7 millióról 800 millióra emelkedtek, úgyszintén a forgalmi adók és illetékek is 1,358.9 millióról 1,569 millióra. A jövedékek tiszta bevétele viszont 1,618.3 millióról 1.550 millióra esett, a közüzemeké ellenben 224.4 millióról 385.9 millióra emelkedett. A Németországtól 1929—1932. között kapott 802.4 millió dináros jóvátételből 1931—32-re eső 146.9 millióval szemben persze 1934—35-ben hasonló bevétel már nem járt Jugoszláviának. A kiadásokból 1931—32-ben 2,187.8 millió esett honvédelmi kiadásokra, 1934—35-ben ellenben már csupán 1943.31 millió. Az általános igazgatás költsége 761.2 millióról 693.7 millióra esett. A gazdasági igazgatás költsége 420.7 millióról 474.9 millióra emelkedett, viszont a pénzügyi igazgatásé 366 millióról 296.8 millióra esett. A nyugdíjak 1,088.8 millióról 1,100.7 millióra, az adósságszolgálat kiadásai pedig 918.6 millióról 946.4 millióra emelkedtek. A közoktatásügyi kiadások 896.7 millióról 776.6 millióra csökkentek, hasonlóképen az igazságügyi kiadások is 318.1 millióról 273.9 millióra, valamint a közegészségügyi kiadások és a szociális igazgatás költségei 177.7 millióról 148 millióra.

Románia az első világháború eredményeként 8 milliós országból 18 milliós népességű országra nőtt. Jugoszláviához hasonlóan Románia is különböző, mégpedig 4-féle adórendszer alá tartozó területből alakult meg. De amíg Jugoszláviának az állampénzügyi egységesítés keresztülvételéhez egy teljes évtizedre volt szüksége, Románia ezt az egységesítést már 1923-ban véghezvitte.

Az első deficitmentes évben, 1922—23-ban a bevételek összege 15,113.5 millió lei volt 10,032 milliónyi kiadással szemben, tehát a látszólagos, de tényleg elköltött felesleg 5,081.5 millió leit tett. A következő évben a költségvetési évet a naptári évre tolták át és 1924-ben, az első a naptári évvel egyező költségvetési évben a bevételek 27.744 millió leies összegével szemben 21,403.6 millió lei kiadás mutatkozott, vagyis a látszólagos, de tényleg elköltött felesleg 6,340.4 millió lei volt. Ez utóbbi év bevételeiből 20.01% származott egyenes adókból, 34.22% volt a vámok részesedése, 8.56% esett a fogyasztási adókra, 13.56% volt forgalmi adó és illeték, 13.64% állott a jövedékek tiszta bevételeiből, 1.76% pedig a közbirtokok és közüzemek tiszta bevételeiből. A kiadási oldalon 22.39% volt a honvédelmi kiadás, 5.67% a nyugdíjak költsége, 19.71% az adósságszolgálat, 6.78% az általános igazgatás, 2.63% a gazdasági igazgatás, 3.13% a pénzügyi igazgatás költsége, 11.78% közoktatásügyi kiadás, 4.8% közegészségügyi és szociális igazgatás, 2.51% igazságügyi kiadás és 7.9% a közüzemek költségvetési hiánya. Az 1926. évben, amikor a költségvetés 31.224 millió leinyi bevétellel és 2,725 milliónyi látszólagos felesleggel egyensúlyban volt, a nyugdíjak fizetésére külön alapot létesítettek, amelynek első évi kiadása 1,365 millió lei volt. Az 1926. évben a vasutakat is különválasztották az általános költségvetéstől, 1927-ben pedig ugyanezt tették a postával, végül 1929-ben az állami jövedékeket egyesítették egy autonóm jövedéki hivatalban, úgyszintén a közüzemeknek biztosítottak kereskedelmi szervezetben független igazgatást.

Románia is számos külföldi kölcsön segítségével részesült a háború után. Így a tőkeértékükben meg nem állapítható különböző segélyek után fizetendő évi tartozás összege 1926-ban 276 millió leit tett. 1922-ben a román kormány egy 30 millió fontos konszolidációs kölcsönt vett fel

4%-os kamatláb mellett és egy további 2.4 millió fontos kölcsönt is ugyancsak 4%-os kamattal. Olaszországtól 1925-ben egy 6%-os 41 millió lírás, 1926-ban pedig egy 7%-os 200 millió lírás kölcsönt vett fel a román állam. Az Egyesült Államoktól a háború után kapott élelmiszersegélyekből származó kölcsönterhet 1925-ben 44.6 millió dollárban állapították meg. 1929-ben egy 101 millió dolláros stabilizációs kölcsönt vettek fel 7%-os kamattal. Ezenfelül Romániának járt a német jóvátételi fizetések 1.1%-a, valamint az osztrák, magyar és bolgár reparációk 10.55%-a is. Németországtól 1918—1927. között 2,528.5 millió lei értékű fizetést kaptak áruszállításokban. Bulgária pedig 1927. végéig 75.9 millió lei reparációt fizetett Romániának, 1931-ben egy 7.5%-os 51.8 millió dolláros kölcsönt kaptak, majd 1932 augusztusában egy 50 millió svájci frankos függő kölcsönt és 1934-ben egy 4.5%-os konszolidációs kölcsönt 1.229 millió lei értékben.

A lei effektív stabilizálása 1927-ben, törvényes stabilizációja pedig már csak 1929-ben következett be, Románia, mint mezőgazdasági állam, a mezőgazdasági termékek világgiazi áresésének hatása alól természetesen nem vonhatta ki magát, ami 1930-tól kezdődően az államháztartás kronikus deficitjében nyilvánult meg és a stabilizációt mindjárt kérdésessé tette. 1930-ban 31,155.2 millió lei bevétellel szemben 31,578.5 millió lei kiadás állott, úgyhogy 423.3 millió lei hiány mutatkozott. A legnagyobb hiányt a következő év tüntette fel 7,060.5 millióval 27,642.8 millió bevétel és 34,703.3 millió kiadás mellett. A bevételek legalacsonyabb szintje azonban 1932-ben következett be 17,848.2 millióval és a csupán 999.9 millió leinyi deficit annak volt tulajdonítható, hogy a kiadásokat is sikerült már legalacsonyabb szintjükre leszorítani, 18,848.1 millióra. 1933-ban a költségvetési évet megint megváltoztatták és pedig eltolták a naptári évről áprilistól márciusig. Az államháztartás megzavart egyensúlyát aztán először 1935—36-ban tudták megközelítően helyreállítani a bevételi hátralékok behajtásával és a kiadási hátralékok megszorításával, de ekkor már feltűnik egy 2.000 millió leies fegyverkezési kiadás is egy erre a célra létesített külön alapból.

A bevételek és kiadások alakulása 1930. és 1935. között a következő eltolódásokra vezetett. Az egyenes adók bevétele 1930-ban 9,078.5 millió lei, az 1935—36. évben ellenben már csak 3,425.6 millió. A vámbevétel a két időszak között 4,305.6 millióról 1,800 millióra esett. A fogyasztási adók bevétele ezzel szemben 3,038 millióról 3,413.2 millióra emelkedett. A forgalmi adók és illetékek bevétele ellenben 6,004.8 millióról 3,712.4 millióra csökkent. A jövedékek, kincstári birtokok és közüzemek bevétele 5,964.8 millióról szintén csökkent 5,536.3 millióra. A kiadások oldalán a honvédelmi kiadások 7,044.9 millióról 4,764.2 millióra, az általános igazgatás költségei 1,785.5 millióról 1,490 millióra, a gazdasági igazgatásé 1,604.3 millióról 617 millióra, a szociális igazgatásé és közegészségügyé 1,326.7 millióról 849 millióra, a közoktatásügyé 6,248 millióról 4,053.8 millióra, végül az igazságügyé 1,287.1 millióról 842.7 millióra estek.

Romániának az 1930. évi népszámlálás szerint 18,052.896 főnyi népessége volt. Ha ehhez mérjük az 1930. évi állami bevételek összegét, akkor az egy főre eső államháztartási teher 1,726 lei körül volt. Ez a fejkvóta a rendkívüli költségvetés bevételeinek a rendes költségvetés bevételeihez való hozzászámítása mellett az 1934—35. és 1935—36. években sem volt kevesebb.

2. Nemzeti jövedelem

Az általános közfelfogás értelmezése szerint a nemzeti jövedelem képviseli a nemzet gazdasági erejét, az állami életet élő nép gazdasági erő kifejtésének pénzértékében kifejezhető tárgyi eredményét. Ezt az eredményt a közgazdászstatistikusok két útvonalon igyekeznek elérni ezek között a választást mindenkor a rendelkezésre álló statisztikai alapanyag minősége szabta meg. Ennek folytán olyan államban, ahol általában a magán- és jogiszemélyek jövedelmi viszonyait feltáró adóstatistikák kellőképpen ki voltak munkálva, ott a nemzeti jövedelmet ezeknek az alapján számították ki (alanyi, perszonál, szubjektív-módszer); ott pedig, ahol inkább jó termelési és forgalmi statisztikák állottak rendelkezésre, de egyidejűleg megfelelő adóstatistika nem; a nemzeti jövedelem a termelési és forgalmi statisztika adatai alapján állapított meg (tárgyi, reál, objektív-módszer). Sok esetben pedig mind a két módszert együttesen alkalmazzák.

Ausztria-Magyarország nemzeti jövedelmét az 1911—1913. évek átlagában, tehát az első világháborút megelőző legutolsó békés időszakban Fellner Frigyes számította ki. Az Osztrák-Magyar Monarchia nemzeti jövedelme ezek szerint a következőképpen tagozódott:

Jövedelmi elemek	Magyarbirodalom		Osztrákbirodalom		Osztrák-Magyar Monarchia	
	millió korona	%	millió korona	%	millió korona	%
Östermelés	4.549.5	62.4	4.169.2	32.5	8.718.7	44.2
Bányászat	145.4	2.0	440.8	3.4	586.4	3.0
Ipar	1.694.4	23.2	5.663.1	44.2	7.357.5	37.3
Kereskedelem	259.5	3.6	1.098.5	8.6	1.358.0	6.9
Szállítás	462.8	6.3	842.5	6.6	1.305.3	6.6
Követelések a külfölddel szemben	177.9	2.5	596.7	4.7	392.8	2.0
Összes nemzeti jövedelem	7.289.5	100.0	12.810.8	100.0	19.718.6	100.0
Tartozások a külfölddel szemben	547.8	—	246.1	—	412.2	—
Tiszta nemzeti jövedelem	6.741.7	—	12.564.7	—	19.306.4	—

A Monarchiában az östermelés túlsúlyt mutatott, amit főként Magyarországnak e téren mutatkozó erősen egyoldalú helyzete eredményezett. A Monarchia két alkotó része közötti gazdasági egyensúlyt mezőgazdasági tekintetben Magyarország nagy mezőgazdasági produktivitása (nemzeti jövedelmének közel kétharmada innen származott), ipari tekintetben pedig Ausztria, különösen a már akkor is erősen iparosodott cseh tartomány, ipari termelése biztosította. A két állam termelvényeivel kölcsönösen és egészségesen egészítette ki egymás hiányát.

Jellemző eltérés mutatkozott a két állam nemzeti jövedelme között a külföldi követelések és tartozások állagában is. Magyarországon a tartozások több mint kétszeresét tették a követeléseknek, míg Ausztriánál ez éppen megfordítva volt. Ez is a két államból erősebb gazdasági kiegészülésének alapjául szolgált.

Ausztria nemzeti jövedelmének kiszámítását az első világháború utáni területre vonatkozólag többen is megkísérelték. A számítások ál-

talában a jövedelemadó-statisztikák igénybevételével végeztettek. Ez alapon Ausztria nemzeti jövedelme a szerzők, illetve a források megjelölésével a következőkben adható (millió Schillingben):

1925-ben Dresdner Bank szerint	7.285
1927-ben Fisk szerint	6.681
1928-ban Jacobsen szerint	7.463
1929-ben World Economic Survey szerint .	5.721
1932-ben World Economic Survey szerint .	5.899

Az 1938. évi németbirodalmi statisztikai évkönyv közli a következő, Ausztria nemzeti jövedelmének alakulására vonatkozó adatsort:

1929	7.419	millió Sch.
1930	7.633	„ „
1931	7.304	„ „
1932	6.362	„ „
1933	5.675	„ „
1934	5.693	„ „
1935	5.748	„ „

Az adatok csak nagyon alacsony szinten mozgó nemzeti jövedelemről tanuskodnak s nem is egészen nevezhetők nemzeti jövedelemnek, annyival is inkább, mert főképpen csak a megadóztatott jövedelmek eredményeiből vannak felépítve.

A számítások, s főképpen a források különbözősége, sem az egyes évek közötti fejlődés vizsgálatára, sem a nemzeti jövedelem tagozódására nézve mélyebb vizsgáldást nem tesz lehetővé.

Csehszlovákia¹⁾ nemzeti jövedelmét dr. Hotowetz 1926/27-re 76—83 milliárd Kc-re becsülte objektív alapon. Ebből kiindulva dr. Smutny a csehszlovák nemzeti jövedelmet 1929-ben 90 milliárd Kc-ben állapította meg, de számításában figyelembe vette az alkalmazotti fizetéseket, a szabadfoglalkozásuk jövedelmét, a személyes szolgáltatásokat, a házbérjő-

¹⁾ Szlovákia. A volt szlovák állam nemzeti jövedelmét elsőízben dr. Krajcovic, a Szlovák Konjunktúrakutató Intézet igazgatója számította ki, s tette közzé. Számításainak eredményei szerint Szlovákia nemzeti jövedelme 1939-ben 7.887 millió Kc-ra volt becsülhető, s a következő tételekből tevődött össze:

	Millió Kc.	%
Östermelés	2.567	32.6
Ipar	1.969	25.0
Kereskedelem és szállítás.	931	11.8
Házhasználat	500	6.3
Személyes szolgáltatások	1.800	22.8
Külföldi követelések	120	1.5
Összesen:	7.887	100.0

E számítási eredmények a jövedelemadó-statisztika segítségével, tehát szubjektív-módszerrel állapították meg; ezekből kitűnőleg az ipar részesedése a szlovákiai nemzeti jövedelemben nem sokkal kisebb az östermelésénél, s ez annál is figyelemre méltóbb, mert a lakosság összlétszámának csak 19.0%-a van az iparban foglalkoztatva, míg az östermelő lakosság arányszáma 56.8%-ot tesz ki. Az ipar egyes ágazatai közül azok az iparágak emelkednek különösebben ki, amelyek nyersanyagukat az östermelés termelvényeiből nyerik. Így pl.: a faipar, s az építkezési anyagipar (kő, cement, tégl) a legkiemelkedőbb iparágak Szlovákiában, e kettő együttes hozama több, mint a felét teszi az ipar előbb kimutatott 1.969 milliós hozadékának.

vedelmet stb. is, amelyek Hotowetz számításaiban nem szerepeltek. A Csehszlovák Nemzeti Bank Smutny számítása alapján a további évekre a nemzeti jövedelem változását olymódon számította ki, hogy figyelembe vette az árindexek, a termelési indexek, a terméseredmények, a külkereskedelmi forgalom, a munkabérek és fizetések stb. hullámzását. Ezen az alapon a Smutny által kiszámított 90 milliárd Kc 1933-ban 53.6 milliárdra esett le, s innen 1937-ben 66.7 milliárd Kc-ra emelkedett.

A csehszlovák nemzeti jövedelemre vonatkozó különféle újabb keletű kiadványok nem adnak tájékoztatást arra nézve, hogy a nemzeti jövedelem az egyes termelési ágak és jövedelmi elemek szerint miképpen oszlott meg. Ennek a megállapítására azonban két magánkezdeményezésen alapuló kísérlet történt. Az egyiket Colin Clark végezte, aki abból indult ki, hogy a foglalkoztatottak miképpen oszlottak meg az egyes termelési ágak között. Számításait 10 éves átlagra, az 1925/34 évekre vonatkoztatva végezte. A másik kísérlet önállóan számította ki Csehszlovákia 1935. évi nemzeti jövedelmét a nemzetközileg ismert Fellner-féle módszer alapulvételével. Ehhez a számításhoz alapul szolgáltak azok a hivatalos statisztikai közlemények, amelyek kiváló szerkesztésben és bőséges részletezésben tették rendszeresen közzé a csehszlovák mezőgazdaság, állattenyésztés és ipari termelés egészen részletes, s a nemzeti jövedelmi számítások céljaira kiválóan alkalmas eredményeit. Ez a számítás — amely Csehszlovákia nemzeti jövedelmét 1935-ben 66.6 milliárd Kc-ra becsülte, szemben a csehszlovák Nemzeti Bank által a fent ismertetett módon erre az évre megállapított 58.4 milliárd Kc-val —, a Clark-féle megállapításokhoz egészen közelálló eredményeket produkált, ami az alábbi összeállításból is kitűnik:

Jövedelmi elemek	A nemzeti jövedelem %-os megoszlása	
	Clark szerint az 1925/34. évek átlagában	A Fellner-módszer számítás szerint az 1935. évben
Mezőgazdaság, állattenyésztés, erdészet, halászat	27.3	26.4
Bányászat és ipar	43.6	53.6
Kereskedelem és szállítás	14.9	19.0
Egyéb tételek	14.2	1.0
Összesen:	100.0	100.0

A hivatalos számítások hiányában elvégzett becslések eredményeiből itt közölt néhány adat is élesen rávilágít Csehszlovákia erősen iparosodott és fejlett kereskedelmi jellegére. A Clark által a bányászat és iparra kimutatott 43.6% olyan 10 éves időszak eredményeit vonja össze, amelynek első felében az akkor még fiatal csehszlovák állam kezdődő iparosodását az időszak második felében — még az akkor bekövetkezett világgazdasági válság ellenére is — erősen felfokozott industrializáció követte. Ezt az egyenesvonalú fejlődést érzékelteti a Fellner-módszerű számítás 53.6%-os ipari arányszáma is. A kereskedelem és szállítás, mint a termelés növekedésének függvénye, azzal lépést tartva növekedett.

Magyarországon több mint másfél évtizede kétféle, lényegében azonos, de bizonyos vonatkozásokban egymástól eltérő nemzeti jövedelemszámítás folyik. Az egyik számítás megalapozója Fellner Frigyes, akinek a módszerét követve, az újabb időkben Szigeti Gyula és Gidófalvy Elemér végeztek számításokat. A másik módszert Varga István dolgozta

ki. A számítások szerint Magyarország nemzeti jövedelme a következőképp alakult a második világháborút megelőző utolsó 3 év folyamán:

	1936 (1936/37)				1937 (1937/38)				1938 (1938/39)			
	Szigeti— Gidófalvy		Varga István		Szigeti— Gidófalvy		Varga István		Szigeti— Gidófalvy		Varga István	
	s z e r i n t		s z e r i n t		s z e r i n t		s z e r i n t		s z e r i n t		s z e r i n t	
	millió P	%	millió P	%	millió P	%	millió P	%	millió P	%	millió P	%
Mezőgazdaság	1.474	43.5	1.461	33.3	1.587	43.3	1.509	32.7	1.744	44.5	1.745	33.6
Bányászat	98	2.9	84	1.9	110	3.0	91	2.0	115	2.9	106	2.0
Gyáripar	1.078	31.8	1.005	22.9	1.192	32.5	1.087	23.5	1.257	32.0	1.242	23.9
Kézműipar	411	12.1	362	8.2	418	11.4	372	8.1	434	11.1	598	11.6
Kereskedelem	162	4.8	328	7.5	175	4.8	315	6.8	187	4.8	463	8.9
Szállítás	174	5.1	351	8.0	197	5.4	370	8.0	203	5.2	1)	—
Egyéb tételek	10	0.3	1.027	23.4	9	0.2	1.127	24.4	9	0.2	1.038	20.0
Levonandó tétel	21	0.5	227	5.2	21	0.6	252	5.5	27	0.7	2)	—
Tiszta nemzeti jövedelem	3.386	100.0	4.391	100.0	3.667	100.0	4.619	100.0	3.922	100.0	5.192	100.0

1) Kereskedelemmel együtt.

2) Nem történt kiszámítás.

Magyarország nemzeti jövedelmének tehát legjelentősebb forrása a mezőgazdaság. Az ipar hozzájárulása a nemzet jövedelmének gyarapításához azonban az első világháború után számottevővé vált, mert a régi világháború előtt csak 23.2% volt.

Jugoszlávia nemzeti jövedelmére vonatkozólag az Állami Statisztikai Hivatal által kibocsátott 1938/39. évi Statisztikai Évkönyv tartalmaz részletes összeállítást, amely szerint Jugoszlávia nemzeti jövedelme így alakult:

Jövedelmi elemek	1931.		1935.		1938.	
	millió dinár	%	millió dinár	%	millió dinár	%
Östermelés	17.794	42.3	17.998	47.9	21.713	46.5
Bányászat	901	2.1	847	2.3	1.232	2.6
Ipar	13.070	31.1	11.923	31.7	14.742	31.5
Kereskedelem	6.512	15.5	2.676	7.1	3.840	8.2
Szállítás	2.797	6.7	2.776	7.4	3.083	6.5
Egyéb tételek	967	2.3	1.365	3.6	2.204	4.7
Összesen:	42.041	100.0	37.585	100.0	46.814	100.0

Ezeket az adatokat Colin Clark és a Royal Institute of International Affairs általában megbízhatóknak tekintik.

Albánia nemzeti jövedelmére vonatkozólag csak a feltehetőleg 1930. évre vonatkozó és Mehdi Frasheri nemzetgazdasági miniszter által az adóbevételeken alapuló becslése (megjelent a Near-East Yearbook 1931—32. évf.) áll rendelkezésre, amely szerint az ország nemzeti jövedelme 101.8 millió aranyfrankot tett ki. Ez az összeg az egyes jövedelmi elemek között a következőképpen oszlott meg:

	Millió aranyfrank	%
Földművelés	60	58.9
Allattenyésztés	30	29.5
Bitumen- és lignitbányászat	5	4.9
Sófőzés	3	2.9
Halászat	2	2.0
Egyéb tételek	1.8	1.8
Összesen:	101.8	100.0

A becslés alapjául az adójövedelmek szolgáltak, ennél fogva feltehető, hogy a nemzeti jövedelem végösszege a valószínűnél jóval alacsonyabban állapított meg.

Bulgária nemzeti jövedelmét az 1924—1938. évekre vonatkozóan az objektív-módszer alapján Tchakaloff egyetemi tanár számította ki, s a nemzeti jövedelem fogalmát a lehető legtágabban értelmezi: a materiális jószágtermelésen kívül a természetes és jogi személyek által teljesített szolgáltatásokat is belevonva számításai körébe. Bulgária nemzeti jövedelme a most folyó világháborút megelőző utolsó öt év alatt a következőképpen alakult:

Jövedelmi elemek	1930.		1934.		1938.	
	millió leva	%	millió leva	%	millió leva	%
Mezőgazdaság	27.140	55.9	17.580	50.9	26.660	54.7
Gyárpar	2.660	5.5	2.480	7.2	4.080	8.4
Kézműipar	4.160	8.6	2.980	8.6	3.100	6.4
Kereskedelem	3.270	6.5	2.180	6.3	3.620	7.4
Szállítás	1.020	2.1	1.090	3.1	1.670	3.4
Városi ingatlanok	3.000	6.2	2.350	6.8	2.290	4.7
Alkalmazotti fizetések	5.160	10.6	4.240	12.3	5.220	10.6
Egyéb tételek	2.230	4.6	1.660	4.8	2.130	4.4
Összesen:	48.640	100.0	34.560	100.0	48.770	100.0

Románia nemzeti jövedelmét Istrate, az állami statisztikai hivatal igazgatója, az 1921. évre 171 milliárd papirleire becsülte. *Slavescu* ezt az összeget ugyanerre az évre 201 milliárdra tette, s az ő számításai szerint a nemzeti jövedelem 1933-ban 99 milliárd leire csökkent.

Újabban az *Enciclopedia României* közöl *Georgescu Mitita* tollából számításokat az 1926—1938. évekről. Ezek szerint a román nemzeti jövedelem a következőképpen alakult:

Jövedelmi elemek	1928.		1932.		1936.		1938.	
	milliárd lei	%	milliárd lei	%	milliárd lei	%	milliárd lei	%
Földművelés, erdészet	166.0	56.7	77.3	45.2	107.5	48.8	131.4	50.0
Bányászat	16.7	5.7	12.2	7.2	16.3	7.4	18.8	7.1
Ipar	87.5	29.9	49.6	29.0	73.3	33.3	92.1	35.1
Kereskedelem, szállítás, bankok	69.7	23.8	41.7	24.4	51.7	23.5	65.9	25.1
Egyéb szolgáltatások	46.8	16.0	40.0	23.4	40.9	18.6	44.8	17.0
Közszolgálat	31.8	10.9	24.3	14.2	25.7	11.7	34.2	13.0
Levonandó tételek	125.9	43.0	74.2	43.4	95.2	43.3	124.4	47.3
Tiszta jövedelem:	292.6	100.0	170.9	100.0	220.3	100.0	262.8	100.0

A gazdasági válság, annak mélypontján, 1932-ben Romániában is a mezőgazdaságot sulytotta aránylag a legjobban, ami mellett az ipari termelés megtartotta, a bányászati termelés pedig még növelni is tudta (a minden körülmények között egyformán nagy értékeket képviselő petróleum-produkció következtében) viszonylagos jelentőségét a nemzeti jövedelem keretében. Ez a gazdasági tünet egyébként a dunai térség minden államában egyformán jelentkezett.

3. Nemzeti vagyon

Azok az elméleti nehézségek, amelyek a nemzeti jövedelem fogalmának meghatározásánál és kiszámításánál jelentkeznek, fokozottabb mértékben mutatkoznak meg akkor, amikor a nemzeti vagyon fogalmát

kell megkonstruálni és összecszerűleg kiszámítani. Általában háromféle számítási módszert szoktak alkalmazni. Az első számítási módszer az egyes gazdasági javak pénzértékét igyekszik kipuhatolni (tárgyi, reál-módszer), a második az egyes személyek magánvagyonának összesítésével igyekszik a nemzeti vagyont megállapítani (alanyi, perszonál-módszer), a harmadik pedig az évenként megadóztatott örökségek és ajándékozások átlagos tőkeértékéből, az örökösödési annuitásból kísérli meghatározni a nemzeti vagyon nagyságát (Foville-módszer). Mindegyik módszernél jelentkező hibák mellett különleges akadályt jelent a számítások szempontjából a szükséges statisztikai alapanyagok éppen az ebben a tekintetben sok államban mutakozó elégtelensége, aminek következménye az, hogy amíg a nemzeti jövedelem kiszámítására vonatkozólag többször is történt kísérlet, sőt sok államban ezeket a számításokat ma már rendszeresen, évről-évre elvégzik, addig a nemzeti vagyont nagyon sok államban egyáltalán nem számították ki, más államokban pedig mindössze egy, legfeljebb két ízben kísérelték meg a nemzeti vagyon összecszerűségének a meghatározását.

Ausztria-Magyarország nemzeti vagyont Fellner Frigyes számította ki 1913. évre vonatkozólag:

A nemzeti vagyon elemei	Magyar birodalom		Osztrák birodalom		Osztrák-Magyar monarchia	
	korona	%	korona	%	korona	%
I. Földbirtok	19.819	39.7	28.955	31.6	48.774	35.7
II. Bánya- és kohóművek	2.223	4.5	5.630	6.1	7.853	5.8
III. Épületek	8.575	17.2	14.982	16.4	23.557	17.2
Ingatlanok	30.617	61.4	49.567	54.1	80.184	58.7
IV. Közlekedési eszközök	5.797	11.6	10.506	11.5	16.303	11.9
V. Ingó vagyon	13.310	26.6	26.413	28.8	39.723	29.0
VI. Követelések a külfölddel szemben	192	0.4	5.169	5.6	481	0.4
Összes nemzeti vagyon	49.916	100.0	91.655	100.0	136.691	100.0
Tartozások a külfölddel szemben	8.395		6.925		10.440	
Tiszta nemzeti vagyon	41.521		84.730		126.251	

Az Osztrák-Magyar Monarchia két főalkató elemének gazdasági strukturáját jól mutatják a nemzeti vagyon egyes elemei között mutakozó eltulódások. Az adatokból Magyarország agrárjellege, Ausztriának pedig főképen a nemzetközi fizetések terén mutakozó előnyösebb helyzete domborodik ki. A két ország egészségesen egészítette ki egymást termelvényeivel, mintahogy az a nemzeti jövedelem tárgyalásánál is megállapítható volt (l. o.).

Csehszlovákia nemzeti vagyont az 1921. évre, Bibl-Fellner módszerét követve, hivatalos statisztikai adatok alapján a következőkben mutatja ki:

	Millió aranykorona	%
Földbirtok	15.676	35.8
Bányák és kohók	3.664	8.4
Épületek	6.321	14.4
Közlekedési eszközök	5.188	11.9
Ingó vagyon	12.882	29.5
Bruttó nemzeti vagyon	43.731	100.0

Magyarország nemzeti vagyont Fellner Frigyes számította ki az első világháborúelőtti időben és 1930-ban. Számításainak eredményei a következők:

	1912 körül		1930 körül	
	millió P	%	millió P	%
Földbirtok	8.383	34.9	11.253	32.4
Bányászat és kohászat	1.061	4.4	1.460	4.2
Épületek	5.252	21.9	8.190	23.6
Közlekedési eszközök	2.462	10.3	2.921	8.4
Ingók	6.705	27.9	10.519	30.3
Követelések külföldről	131	0.6	371	1.1
Összes nemzeti vagyon	23.994	100.0	34.714	100.0
Tartozások külföldnek	5.833	—	2.634	—
Tiszta nemzeti vagyon	18.161	—	32.080	—

Ezek az adatok azt mutatják, hogy Magyarországnak a trianoni békeszerződés által meghatározott területén a nemzeti vagyon pengőértéke az első háborúelőtti évek időszakától az 1930 körüli évekig rendkívül nagymértékben megnövekedett. Ebben a növekedésben tekintélyes része van annak, hogy a pénz vásárlóereje általában visszaesett. Az is kétségtelen, hogy a nemzeti vagyon egyes fontos elemei, mint pl. az ingók és az épületek reálértékben megnövekedtek. A tiszta nemzeti vagyon végösszegének jelentős emelkedését okozta a külfölddel szemben fennálló tartozások csökkenése is. Fellner becslésszerű számítása szerint a nemzeti vagyonnak a pénzértékváltozás kiküszöbölésével mutatkozó növekedése 1912 és 1930 között mintegy 2.4 milliárd pengő, holott a névleges érték gyarapodása 13.9 milliárd pengőt tett ki.

Jugoszlávia nemzeti vagyona az 1913—14. évre vonatkoztatva Gini szerint 34.6 milliárd aranydinár, míg Gurjon és Parkinson szerint az 1926. évben 46.9 milliárd dinárra rúgott.

Románia nemzeti vagyonát Istrate, az állami statisztikai hivatal igazgatója az 1929. évre 53.4 milliárd aranyleiben (1.710 milliárd papírle) állapította meg a 171 milliárd papírleire rúgó nemzeti jövedelem 10%-os tőkésítése útján. Gini az 1913—14. évre vetítve 45.1 milliárd aranyleire becsülte a román nemzeti vagyont a most folyó háborúelőtti országterületre vonatkozólag.

Újabban az Enciklopedia României közül Georgescu-Roegenek, a bukaresti egyetem statisztikai intézete igazgatójának becslése alapján számításokat végzett a román nemzet 1939. évi vagyonára vonatkozólag. Ezek szerint a román nemzeti vagyon a következő volt:

	Milliárd lei	%
Földtulajdon	349.3	25.1
Épülettulajdon	463.1	33.3
Mezőgazdasági leltár	68.2	4.9
Ipari és kereskedelmi létesítmények	326.0	23.4
Állami befektetések és monopóliumok	143.8	10.3
Egyéb tételek	41.1	3.0
Összesen:	1.391.5	100.0

A nemzeti vagyon szerkezetének vizsgálatánál feltűnő az épületvagyon viszonylagos nagysága, amely pontosan egyharmadát foglalja le az összes nemzeti vagyonnak. Habár a nemzeti vagyon — és a nemzeti jövedelmi — számítások önmagukban nem alkalmasak nemzetközi összehasonlításra, a nemzeti vagyon megoszlásának ez a képe meglehetősen

eltér más államoknak csak nagyon ritkán előforduló és részletezhető vagyonszámitási eredményeiből leszűrhető megállapításoktól. Így pl.: az erősen ipari jellegű Csehszlovákiában, s a tipikusan agrárjellegű Magyarországon az épületek értékének egyformán jóval alárendeltebb jelentősége van az összes vagyonelemek sorában, s mindkét államban a földtulajdon értéke van az első helyen. Az ugyancsak agrárjellegű Romániában földbirtokok, s a mezőgazdasági leltár együttes értéke is csak kerekén 30%-ot jelent, alatta maradván az épülettulajdon értékének. A kereskedelmi és ipari vagyonba befektetett tőkék és tőkésített aktívák az összes nemzeti vagyonnak mintegy negyedrészt alkották, ami Románia ipari nyersanyagkincsének fokozott kiaknázására enged következtetni. Az egész nemzeti vagyon 1939. évi 1.391.5 milliárd leies végösszege mintegy 20%-kal kevesebb az Istrate által 1929-re kimutatott 1.710 milliárd leinél, s ebből a román nemzeti vagyon csökkenésére lehetne következtetni. Nem valószínű azonban, hogy a román nemzeti vagyon 10 év alatt csökkent volna, inkább az tehető fel, hogy az Istrate-féle számítás, amely a nemzeti jövedelmet egyszerűen 10%-kal tőkésítette, nem közelítette meg helyesen a nemzeti vagyon valódi nagyságát. Ezt a hiányt pótolta Georgescu-Roegen kiváló, nagyon alapos és részletes, s ezért hűzgapótló, értékes számítása, amely a területváltozásokat közvetlenül megelőző legutolsó esztendőre nézve mutatja ki a román nemzeti vagyon nagyságát.

4. Pénznem és pénzérték

Ausztria. A st.-germaini békeszerződés 206. és a trianoni békeszerződés 189. pontja értelmében felszámolás alatt levő Osztrák-Magyar Bank ú. n. osztrák üzletvezetőségétől az Osztrák Nemzeti Bank 1922. december 31-iki hatállyal vette át a jegybank üzletkörét, midőn az inflációs időszak után a népszövetségi újjáépítési kölcsön segítségével a korona árfolyamát állandósították. A koronára szóló bankjegyeket 1924 végén 1:10.000 arányban cserélték át schilling bankjegyekre. A schilling aranytartalma 0.21172086 gramm volt, érmeárányát a dollárhoz viszonyítva 7.107 és a márkához viszonyítva 1.693 volt. Ausztriában 1933. március 23-tól a külföldi devizák ú. n. magánclearing-árfolyamait a tőzsdei hivatalos árjegyzőlapba is közzétették; ezek alapján a schillingérték 78%-ra csökkent. A dollár középárfolyama 1937. év végén 5.30 és a németbirodalmi márkáé 1.69 volt.

Ausztriának 1938. III. 13-án Németországhoz történt csatolása után a schilling fizetőeszközöket Sch. 1.50 = RM. 1 arányban cserélték át.

*Csehszlovákia.*¹ Csehszlovákiában az 1919. április 10-i valutatörvény értelmében az Osztrák-Magyar Bank bankjegyeit egyenlő név-

¹) 1939. március 16-tól kezdve a volt, úgynevezett Cseh-Morva Protektorátus területén a volt Cseh- és Morvaország Nemzeti Bankja gyakorolta a bankjegykibocsátás jogát. A korona a birodalmi márka mellett — 1 márka = 10 korona átváltási arányban — törvényes fizetési eszköz volt. Ezen az alapon a korona elméleti aranytartalma 0.03584 gramm, azaz az 1929. évben de jure meghatározott 0.04458 gramm 80.4%-a volt.

1939. április 4-től kezdve a volt Szlovákia területén a bankjegykibocsátás jogát a volt Szlovák Nemzeti Bank gyakorolta. A forgalomban levő csehszlovák korona bankjegyeket és váltópénzeket egyenlő névértékű szlovák koronára szóló fizetőeszközökre cserélték át. A szlovák korona aranyértéke 0.05121 gramm, azaz az 1929. évi csehszlovák koronának 70%-a volt.

értékű csehszlovák koronára szóló államjegyekre cserélték át. A csehszlovák koronát a háború utóhatásaként jelentkező árfolyamingadozások után 1921 első felében New-Yorkban 1.30 cent átlagárfolyamon jegyezték; az árfolyam legnagyobbbrészt a deflációs hitelpolitika eredményeként 1922. végére 3.30-ra emelkedett. A koronát *de facto* 1923 februárjában 2.96 centes árfolyamon stabilizálták, ennek megfelelően 6.84 csehszlovák korona volt = 1 osztrák-magyar aranykoronával. A jegybank üzletkörét a pénzügyminisztérium bankosztálya látta el mindaddig, amíg 1926 április 1-én a Csehszlovák Nemzeti Bank megkezdte működését. A csehszlovák korona *de jure* stabilizálására 1929 november 7-én került sor és pedig egy Kč. = 0.04458 gramm színarany és \$ = 33.77 Kč. és RM. 1 = 8.04 alapon. A kormány 1934 február 17-én 83.3%-ra, majd 1936 október 9-én 70%-ra csökkentette a korona aranyértékét. A dollár középárfolyama 1937 végén 28.60 csehszlovák korona volt, azaz 1 Kč. 3.51 U. S. A. centnek felelt meg. A RM. középárfolyama 11.48 Kč., azaz 1 Kč. = 8.71 Reichspfennig.

Magyarország. Magyarországon a kormány az Állami Jegyintézet útján többbizben igyekezett az inflációs folyamatot megállítani és a korona árfolyamát állandósítani, azonban a kísérletek eredménytelenek maradtak, mignem 1924. közepén a Népszövetség pénzügyi bizottságának közreműködésével sikerült a pénzérték stabilizálását keresztülvinni. A Magyar Nemzeti Bank 1924. június 24-i hatállyal lépett az Állami Jegyintézet helyébe és a korona államjegyeket 12.500 arányban cserélte át pengő bankjegyekre. Aranyértékben kifejezve egy aranykorona 1.16, egy RM. 1.362 és egy U. S. A. dollár 5.718 pengővel egyenlő, miután a pengő aranytartalma 0.263,157.89 gramm. Magyarország *de jure* nem változtatta a pengő aranyértékét, azonban 1931 után fokozatosan *de facto* leértékelte a pengőt. Az ú. n. konvertibilis valuták után fizetett felárak alapján középárfolyamon számítva a pengő aranyértéke 1937. végéig 66%-ra csökkent. A dollár hivatalos feláru középárfolyama 1937. végén 5.12 pengő, a márkáé 1.57 volt. 1941. július 31. után a dollárt nem jegyezték. 1941 szeptember 27. után a Nemzeti Bank egységes 21½%-os középfelárat térített és a márkát 1.65 középárfolyamon jegyezte. Ennek megfelelően az aranyat 1 pengő = 0.217.49 gramm aranyban, azaz az 1925. évi aranyértéknek 82.6%-án értékelte.

Jugoszlávia. Jugoszláviában a Szerb Nemzeti Bankból alakult Jugoszláv Nemzeti Bank a bankjegyforgalom egységesítését — osztrák-magyar, olasz és bulgár pénzegységek voltak területén forgalomban — 1920-ban keresztülvitte és a dinár árfolyamát 1925. óta *de facto* állandósította. 1914 előtt — akárcsak a leu és a léva — egyenértékű volt az aranyfrankkal. A stabilizációt *de jure* csak 1931 május 11-én kelt törvény mondotta ki és pedig olyan alapon, mely szerint egy dinár aranytartalma 0.0265 gramm és egy 1914. évi dinár 10.96 1931 évi dinárnak felel meg. A dollár érmeparitása 56.81 és a márkáé 13.53 dinár. 1931 után a dinár aranyértékét *de jure* nem változtatták, azonban 1935 január 15-én kelt királyi rendelet értelmében a Nemzeti Bank az aranykészletét 28.5% felárral számítja. E szerint a dinár aranyértéke 77.8%-ra csökkent. A dollár hivatalos felárárfolyama 1941 március végén 44.55 dinár volt.

Bulgária. A levát 1924. folyamán ténylegesen, majd 1928 december 3-án törvényesen stabilizálták 1 \$ = 138.45 leva és RM. 1 = 33.17 leva

árfolyamon. Az értékállandósító törvény szerint 1 leva aranytartalma 0.01087 gramm színarany. A Bolgár Nemzeti Bank 1934 óta térít felárakat a külföldi devizák után. Az 1936 óta a szabad devizák után térített 35%-os felár figyelembe vételével az 1928. évi leva aranyértékének 74.1%-ára csökkent. 1940-ben a felártérítés új rendszerét alkalmazták, a felár felső határát 55%-ban állapították meg, ami az aranyleva 64.5%-ra való leértékelését jelenti. A RM. hivatalos árfolyama változatlanul 33.0 leva maradt. Az U. S. A. dollárt 1933 óta 84.4 leva árfolyamon jegyezték.

Románia. Romániában a Román Nemzeti Bank fokozatosan leu bankjegyekre cserélte át az állam új határain belül forgalomban volt osztrák-magyar, német és különböző orosz bankjegyeket. A korona bankjegyeket 1:2 arányban változtatták át leura szóló bankjegyekre. A leu devizaárfolyama mérsékelt infláció mellett 1923-ig erősen, majd az 1926 év végéig terjedő időben szűkebb keretek között ingadozott, míg árfolyamát 1927-ben a márkához viszonyítva 39.87 és a dollárhoz viszonyítva 167.18-as alapon állandósították. Az 1929-ben törvényesen megállapított leu érmeparitáson — egy leu = 0.009 gramm arany — az 1914 évi leu 32.26, 1929 évi leunak felelt meg. 1931. után a román kormány a leu aranyértékének fokozatos csökkenését de facto elismerte azáltal, hogy a külföldi valuták után felárak fizetését engedélyezte. A dollár feláros árfolyama 1937 év végén 138.35 leu volt, ennek megfelelően a leu aranyértéke 71.4%-ra csökkent. A Román Nemzeti Bank 1940 május 18-tól 1941 március 31-ig az aranyat 0.00435 gramm arany = 1 leu azaz az 1929 évi aranyértéknek 48.3%-án és 1941 március 31. után 0.00474 gramm alapon, azaz 52.7%-on értékelte.